

Казачков І.О., к.е.н.

доцент кафедри економіки підприємства

Даньченко О.Е.

спеціаліст кафедри економіки підприємства

Запорізька державна інженерна академія

dear_oxana@mail.ru

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Казачков І.О., Даньченко О.Е. Напрямки удосконалення процесу управління оборотними коштами підприємства. У статті досліджено сутність поняття «оборотні кошти» та запропоновано заходи щодо підвищення ефективності використання оборотних коштів на промисловому підприємстві в розрізі окремих стадій їх кругообігу або окремих етапів процесу управління ними.

Казачков И.О., Даньченко О.Э. Направления усовершенствования процесса управления оборотными средствами предприятия. В статье исследуется сущность понятия «оборотные средства» и предлагаются мероприятия по повышению эффективности использования оборотных средств на промышленном предприятии в разрезе отдельных стадий их кругооборота или отдельных этапов процесса управления ими.

Kazachkov I., Danchenko O. Ways to improve the enterprise working capital management process. The essence of the concept of “working capital” is investigated in this article and events to improve the efficiency of working capital usage at the industrial enterprise considering particular stages of working capital circulation or particular phases of its management process are suggested.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає нових підходів до управління економікою як на макrorівні, так і на рівні окремих підприємств. Особливого значення набувають проблеми створення таких механізмів управління активами підприємств, які б відповідали ринковим умовам господарювання, а також забезпечували б достатній рівень платоспроможності, ліквідності та прибутковості. У сучасних умовах для більшості вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ стала гостра нестача необхідного обсягу оборотних активів, що істотно позначилося на ефективності їхнього господарювання. До того ж низька забезпеченість виробничих підприємств оборотними активами супроводжується низьким рівнем їх використання внаслідок непослідовного застосування принципів організації процесу управління ними. Тому на даний момент одним із найактуальніших завдань у напрямку забезпечення стабільності та фінансової стійкості вітчизняних товаровиробників є підвищення ефективності використання оборотних коштів.

Аналіз досліджень і публікацій. Істотний внесок у дослідження процесу управління оборотними коштами підприємства зробили такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: А. Сміт, Й. Шумпетер, Золотарьов А., Зятковський І., Поддєрьогін А.М., Терещенко Є.О., Ковальов В., Бочаров В.В., Кваша Ю.В., Крамзіна Н.О., Нестеренко С.С., Покропивний С.Ф., Писаренко С.М., Поважний О.С., Філімоненков А.С. та інші.

Їх наукові праці переважно були присвячені визначенню сутності поняття «оборотні кошти», характеристикі структури оборотних коштів та аналізу ефективності використання оборотних коштів на підприємствах різних галузей народного господарства.

Мета статті полягає у визначенні можливих шляхів підвищення ефективності використання оборотних коштів на промисловому підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Діяльність суб'єктів господарювання щодо створення та реалізації продукції здійснюється через поєднання основних виробничих фондів, оборотних засобів і самої праці.

Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у ці елементи для здійснення розширеного їхнього відтворення. На відміну від основних виробничих фондів оборотні фонди споживаються в одному виробничому циклі, а їхня вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції. При цьому одна їхня частина в речовій формі входить у створений продукт і набирає товарної форми, в якій її буде використано споживачем. Інша частина також повністю споживається в процесі виробництва, але, втрачаючи свою споживчу вартість, у речовій формі в продукт праці не входить [9].

Поняття оборотні активи зустрічається в економічній літературі приблизно з початку минулого століття. При цьому сам термін «оборотні активи» трактувався по-різному в залежності від етапів розвитку економіки. В умовах адміністративно-командної системи поширеним було поняття «оборотні кошти», що мало досить вузьке значення. Основною функцією вважалося розрахунково-платіжне обслуговування кругообігу коштів та фінансування поточних витрат підприємства. До складу оборотних коштів включали грошові суми необхідні для придбання матеріалів, виплати заробітної платні, сплати податків та покриття інших операційних витрат [6].

Починаючи з 50-х років в результаті дискусії між вченими-економістами виникла значна кількість конкуруючих понять і визначень терміна «оборотні кошти». Разом з тим більшість науковців схилилася до визначення оборотних коштів як сукупності оборотних фондів та фондів обігу у їх грошовому вираженні [5, с. 41]. Такої думки дотримувались Дяченко В.П. та Усоскін М.М., схоже визначення подається й підручнику політичної економії 1954 року.

У сучасній економічній літературі використовується досить велика кількість понять, серед яких можна виділити такі: «оборотні кошти», «оборотні активи», «поточні активи», «оборотні фонди і фонди обігу» та «оборотний капітал». Більшість економістів розглядає їх як синоніми, проте деякі науковці,

такі як Поважний О.С., Крамзіна Н.О. та Кваша Ю.В., вважають недопустимим їх ототожнення.

Загалом у сучасному трактуванні поняття оборотних коштів дещо розширилося. Так, на думку Поддєрьогіна А.М., оборотні кошти – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку [1, с. 187]. З таким визначенням погоджуються Філімоненков А.С. [7], Покропивний С.Ф. [8] та багато інших авторів. При цьому спільною рисою є те, що усі вони розглядають оборотні кошти як сукупність двох основних елементів: оборотних фондів та фондів обігу (рисунок 1).



Рисунок 1 – Складові елементи оборотних коштів підприємства

Таким чином, узагальнюючи минулий досвід та беручи до уваги усю сукупність сучасних визначень терміна «оборотні кошти», можемо сформулювати це поняття таким чином: оборотні кошти – сукупність грошових коштів, у тому числі уречевлених у вигляді виробничих запасів, незавершеного виробництва тощо, яка обслуговує процеси виробництва та реалізації продукції протягом одного операційного циклу.

Якщо розглядати операційний цикл, то у своєму русі оборотні кошти послідовно проходять три стадії: заготовчу, виробничу та реалізаційну.

Заготовча стадія – «гроші — виробничі запаси» – охоплює період, необхідний для створення виробничих запасів. Оборотні кошти на цій стадії у

вигляді грошей використовують для закупівлі сировини, матеріалів та інших предметів праці.

Виробнича стадія – «виробничі запаси — готова продукція» – починається з отримання предметів праці та завершується відправленням готової продукції на склад підприємства. Оборотні кошти на цій стадії мають вигляд предметів праці, незавершеної та готової продукції.

Стадія реалізації – «готова продукція — гроші» – починається з надходження готової продукції на склад підприємства і завершується отриманням виручки від реалізації продукції. Оборотні кошти на цій стадії перебувають у вигляді готової продукції та грошей.

Лише після того, як товарна форма вартості зробленої продукції перетвориться в грошову, авансовані кошти відновлюються за рахунок частини виторгу, що надійшов від реалізації продукції. При цьому за необхідності на розширення оборотних коштів може бути спрямована частина отриманого прибутку. У такому випадку у наступних циклах братиме участь більший обсяг оборотних коштів.

Важливо розуміти, що грошова форма, якої набувають оборотні кошти на третій стадії їхнього кругообігу, одночасно є і початковою стадією операційного циклу, а отже, важливим напрямком підвищення ефективності використання оборотних коштів, є удосконалення їх розподілу за стадіями кругообігу та зниження питомої ваги фондів обертуту.

Таким чином для кожної окремо узятій стадії можна запропонувати такі заходи:

– на стадії створення виробничих запасів: ліквідація наднормативних запасів матеріалів; удосконалення нормування; поліпшення організації постачання, у тому числі через установлення чітких договірних умов і забезпечення їх виконання, оптимальний вибір постачальників, налагодження роботи транспорту; поліпшення організації складського господарства;

– на стадії виробництва: упровадження прогресивної техніки та технології, зокрема безвідходної та маловідходної; розвиток стандартизації й уніфікації; удосконалення форм організації виробництва; удосконалення системи економічного стимулювання; заохочення більш економічного використання сировинних та паливно-енергетичних ресурсів; удосконалення використання основних фондів, насамперед, їх активної частини;

– на стадії реалізації готової продукції: раціональна організація збуту готової продукції; застосування прогресивних форм розрахунків; своєчасне оформлення документації та прискорення її руху; дотримання договірної та платіжної дисципліни.

Зазначені заходи дозволять прискорити оборотність оборотних коштів, що в свою чергу надасть можливість збільшити обсяги виробництва та реалізації продукції без додаткових фінансових вливань [10].

Однак у сучасних умовах господарювання кожне підприємство робить головний акцент на вирішенні питань стабільності функціонування та максимізації прибутку. Для того, щоб досягти поставлених цілей, потрібно правильно підібрати та чітко реалізувати політику управління активами

підприємства, у складі яких значну роль відіграють саме оборотні кошти. Нестача останніх ставить підприємство під загрозу банкрутства та змушує шукати напрямки удосконалення системи управління ними.

На промисловому підприємстві організація процесу управління оборотними коштами включає:

- визначення складу та структури оборотних коштів;
- визначення потреби підприємства в оборотних коштах;
- визначення джерел фінансування оборотних коштів;
- розпорядження та маневрування оборотними коштами;
- відповідальність за зберігання та ефективне використання оборотних коштів.

Склад оборотних коштів – це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу.

Структура оборотних коштів – це частка вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів. Структура оборотних коштів має значні коливання в окремих галузях народного господарства. Вона залежить від складу і структури витрат на виробництво, умов поставок матеріальних цінностей, умов реалізації продукції, умов проведення розрахунків тощо.

Для оптимізації складу та структури оборотних коштів можна запропонувати:

- 1) зниження питомих витрат матеріалів і палива без шкоди для якості продукції (товарів, робіт, послуг);
- 2) більш широке використання місцевих матеріалів, а також заміна дорогих матеріалів більш дешевими.

Визначення потреби в оборотних коштах здійснюється через їх нормування. На процес нормування оборотних коштів впливає багато факторів. На підприємствах виробничої сфери до них належать: кількість постачальників, строки поставки, розмір транзитних партій, кількість найменувань матеріальних цінностей, форми розрахунків за матеріальні цінності, тривалість виробничого циклу, характер розподілу витрат протягом виробничого циклу, номенклатура випущеної продукції, кількість споживачів готової продукції, їх віддаленість, призначення продукції, умови її транспортування, форми розрахунків за відвантаженою продукцією [11].

Враховуючи досить широкий перелік факторів впливу, для удосконалення процесу нормування можна запропонувати такі заходи:

- 1) вчасне урахування всіх техніко-технологічних та організаційних змін;
- 2) постійний перегляд норм та нормативів;
- 3) автоматизація системи нормування (за можливості).

Визначення джерел фінансування оборотних коштів є важливою ділянкою роботи підприємства. За джерелами фінансування оборотні кошти поділяються на власні, залучені та запозичені. Недостатність джерел фінансування оборотних коштів призводить до поточних фінансових ускладнень. Але наявність зайвих джерел фінансування навпаки сприяє створенню наднормових запасів товарно-матеріальних цінностей, відволіканню

оборотних коштів з господарського обороту, зниженню відповідальності за нецільове або нераціональне використання як власних, так і запозичених коштів тощо.

Зазвичай мінімальна потреба підприємства в оборотних коштах покривається за рахунок таких джерел, як: статутний капітал (фонд), відрахування з прибутку у фонди спеціального призначення; цільове фінансування та цільові надходження (із бюджету, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів) та приріст сталих пасивів [12]. Однак враховуючи особливості законодавства України, а саме наявність ефекту «податкового щита», для фінансування оборотного капіталу більш вигідно використовувати позикові кошти. Крім того на етапі визначення джерел фінансування оборотних коштів підприємству необхідно завчасно визначати додаткові потреби в капіталі або обсяги його вивільнення.

Розпорядження та маневрування оборотними коштами охоплює всі процеси пов'язані з організацією поставок, поліпшенням роботи транспорту та прискоренням доставки матеріальних цінностей на склади та у виробництво. Тож на етапі розпорядження та маневрування ефективними заходами можуть вважатися:

- 1) упорядкування складського господарства, ліквідація наднормових запасів та доведення їх до необхідного мінімуму;
- 2) підвищення продуктивності праці та, як наслідок, зниження витрат на складування та зберігання матеріалів;
- 3) раціональне використання вантажно-розвантажувального обладнання, транспортних засобів та складських площ.

Відповідальність за зберігання та ефективне використання оборотних коштів передбачає встановлення систематичного контролю за їх збереженням та використанням за допомогою ревізій і обстежень на основі статистичних даних, оперативної та бухгалтерської звітності.

Тому для даного етапу найбільш доречним може вважатися впровадження на підприємстві комплексної комп'ютеризованої системи управлінського обліку, що є максимально автоматизованою та пристосованою до умов діяльності саме цього промислового об'єкта. Це дозволить своєчасно контролювати всі питання, пов'язані із використанням товарно-матеріальних цінностей у жорсткій прив'язці до окремо узятих виконавців або відповідальних за зберігання осіб. Крім того, для підвищення ефективності використання оборотних коштів можна впровадити на підприємстві відповідну систему матеріальних заохочень працівників.

Додатково можна виділити такі шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів, що безпосередньо не відносяться до процесу управління ними:

- а) впровадження у виробничий процес передових досягнень науково-технічного прогресу;
- б) поліпшення організації виробництва з точки зору забезпечення ритмічної роботи та ліквідації простоїв;
- в) застосування більш прогресивних форм та систем оплати праці;

г) систематизація інформаційних потоків та автоматизація управлінських процесів.

Висновки. Оборотні кошти промислових підприємств займають значну частку у загальній сумі активів. Наявність у підприємства достатнього обсягу оборотних коштів та їх оптимальна структура – необхідні передумови для його нормального функціонування та фінансової стійкості в умовах ринкової економіки. Тож ефективне використання оборотних коштів відіграє значну роль у досягненні підприємством високих результатів діяльності.

При визначенні напрямків удосконалення процесу управління оборотними коштами потрібно враховувати не тільки стадії їх обігу, але й особливості кожного окремо взятого етапу. Відтак значна кількість заходів щодо підвищення ефективності використання оборотних коштів дозволить підприємству сформулювати політику управління ними з урахуванням як наявного обсягу ресурсів, так і планів подальшого розвитку.

Список літератури:

1. Фінанси підприємств : підручник / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – [6-те вид., перероб. та допов.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
2. Азаренкова Г.М. Фінанси підприємств : навчальний посібник [для самост. вивч. дисципліни] / Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко. – [3-тє вид., виправл. і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2009. – 299 с.
3. Гетьман О.О. Економіка підприємства : навчальний посібник. – [2-ге видання] / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
4. Пельтек Л.В. Методологічні аспекти формування системи управління оборотними активами підприємства / Пельтек Л.В., Писаренко С.М. // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1(5). – С. 43-49.
5. Поважний О.С. Особливості визначення сутності та складу поняття «оборотні активи» / Поважний О.С., Крамзіна Н.О., Кваша Ю.В. // Економічний простір. – 2008. – № 12/2. – С. 41-52.
6. Сироткин С.А. Оборотные средства и оборотные активы в современной экономике / Сироткин С.А. // Региональная экономика и управление: электр. науч. журн. – 2007. – № 1(9). – С. 65.
7. Філімоненков О.С. Фінанси підприємства : навчальний посібник. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
8. Економіка підприємства : підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
9. Нестеренко С.С. Оборотні кошти в умовах формування ринкової економіки / Нестеренко С.С. // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2009. – Вип. 7. – С. 49.
10. Економіка підприємства / За ред. Покропивного С.Ф. – К. : Хвиля-Прес, 2000. – 285 с.
11. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства : навчальний посібник / Гринчуцький В.І. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.

12. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств. : навч. посібник / Непочатенко О.О. – К. : Центр навчальної літератури, 2013 – 504 с.

Ключові слова: оборотні кошти, кругообіг, процес управління, стадія, ефективність, захід, удосконалення.

Ключевые слова: оборотные средства, кругооборот, процесс управления, стадия, эффективность, мероприятие, усовершенствование.

Keywords: working capital, circulation, management process, stage, efficiency, event, improvement.

Надійшла до редакції 04.04.2014 р.